

Kovács Kristóf András

BALLADAELEMZÉS A LEHETSÉGES VILÁGOK KONCEPCIÓJA ALAPJÁN (Kőműves Kelemenné)

1. Külföldi diákoknak tanítottam a balladát. A nyelvi problémák tisztázása után olyan kérdéseket tettek föl, amelyek először különösekknek tűntek, pl.: Ezek a gyilkosok miért hangsúlyozzák ki többször is, hogy „Szép, gyöngén fogjuk meg” a lefelől odatévedő feleséget, ha azután úgyszólván bedobják a tűzbe, mészbe keverik hamuját, hogy jó pénzhez jussanak; nem értették azt sem, hogy miért tért vissza az asszony, hiszen tudnia kellett, hogy mi vár rá. Nem kevésbé furcsállották, hogy magáról a gyilkosságról, az elégetésről igen lakonikusan számol be a szöveg. A kérdések persze abból is adódtak, hogy akkor még hiányosak voltak a balladára vonatkozó műfaji ismereteik, s így atekintetben sem volt gyakorlatuk, hogy miképpen kell balladaként olvasni egy művet. Azonban a kérdések egy része nem tűnt el a legszükségesebb poetikai tudnivalók számbavétele után sem. Elsősorban ez a helyzet ösztönzött arra, hogy behatóbban kezdjek foglalkozni a művel.¹

Ha a befogadó az olvasás után is tovább gondolkozik a művön, annak számos okát lehet megnevezni. Úgy tűnik, ezeket aszerint tudjuk két alapvető csoportba osztani, hogy elsődlegesen inkább emocionális – intellektuális vagy jobban kognitív természetű-e az az indíttatás, amely a szöveg mellett marasztja az olvasót. Az ösztönzések előbbi fajtájának következményeként olyan „irodalmi beszéd” keletkezhet, amely az esztétika felől értelmezhető, és az esszéhez áll közel. Az utóbbi pedig olyan, az irodalomtudomány körébe vonható „beszédek” eredményezhet, amelynek műfaja a tanulmány. Úgy véljük, a lehetséges világok teóriája olyan irodalomtudományi módszer, amelynek segítségével jól artikulálható válasz adható az olvasói kérdésekre. Persze nem arról van

---

1 A szöveg legkönnyebben hozzáférhető leőhelye: *Hét évszázad magyar versei I–III.*, szerk. bizottság: KIRÁLY I. – KLANICZAY T. – PÁNDI P. – SZABOLCSY M., Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1972. I. 22–24.p.

Ez a KRIZA-féle változata a balladának. Értelmezésünk nem a témára vonatkozik általában, hanem erre a szövegre, ugyanis akadnak olyan variánsok is, amelyek másfajta értelmezést engednek meg.

szó, hogy „a” választ találhatjuk meg e módszer segítségével, csupán csak arról, hogy „egy” ellenőrizhető válaszhoz eljuthatunk.

2. Az irodalmi művek értelmezését, elemzését elvileg két dolog határozza meg: maga a szöveg mint lehetőségek, értelmezhetőségek halmaza, és az erre alkalmazott elmélet, amely abból kimetsz egy részhalmazt. Így a szöveg értelmezésének, éppen aktuális értelmének előfeltétele az alkalmazott elmélet. E megfontolás miatt szükséges, hogy az értelmezés előtt utalás történjék a mögötte lévő teóriára.

2.1. Az irodalmi szöveg intencionális tárgy: léte nemcsak az alkotó, hanem a befogadó tudatától is elválaszthatatlan. A szövegnek e sajátos ontológiai státusa követeli meg, hogy a kommunikációelmélet irodalmi adaptációja legyen az a keret, amelyben szemléljük a művet.²

2.2. A műről való gondolkozásnak a másik olvasó számára megfogalmazott változatai az „irodalmi beszédek”. Fajtái azon az alapon teremődnek meg, hogy a három alapvető vonatkozási pontból – alkotó – mű – befogadó – éppen melyik válik kérdésessé, s milyen szempontból. A kitüntetett vonatkozási pont és az alkalmazott irányultság az „irodalmi beszédeknek” elvileg hét válfaját hívja létre. (Tehát hét alaptémája van az „irodalmi beszédnek”. Ezek a következők: az alkotó, az alkotó a mű felől, a mű az alkotó felől, a mű, a mű a befogadó felől, a befogadó a mű felől, a befogadó.³ Látható, hogy a középpütt álló beszédfajták az irodalom belsőbb ügyeivel foglalkoznak.) Az itt kiválasztott beszédfajta: a mű az olvasó, a befogadó felől. Ez azt jelenti, hogy nem a „tisztá” szöveg áll érdeklődésünk középpontjában, hanem egy előzetes (belső) értelmezés keresi a maga artikulálódásának és kommunikálhatóságának lehetőségeit. Felfogásunk itt azokhoz az elméletekhez áll közel, amelyek szerint az elemzés nem kiindulópontja, hanem következménye a megértésnek, a megértés első fázisának.

Az irodalmi olvasás az a szövegmegeközelítés, amikor nem elsősorban pl. történelemre, politikára ... kíváncsi az olvasó még azon szövegek esetében sem, amelyek témájuk révén szinte kínálják a praktikus célú értelemadást, hanem olyan befogadás, amely önállóan létezőként gondolja el a mű világát. Ez egy olyan autonóm létezés és világ, amelyet megteremtése után persze viszonyítani lehet a „valóság”hoz”; azonban

2 Vö. JAKOBSON 1963; FABRICIUS – KOVÁCS 1980.

3 Nincs módunk most megvilágítani az egyes „beszédek” sajátosságait, csak azt próbáljuk jelezni, hogy a három vonatkozási pont éppen aktuális relációjából következik az „irodalmi beszéd” irányultsága. E „beszédfajták” tiszta kategóriaként alig jelennek meg; ez a felosztás – a tipizálás révén – inkább csak azt jelzi, hogy bizonyos irányultságok fedezhetőek föl az „irodalmi beszédek” mélyén.

a lényeg az, hogy ezt az önálló, autonóm világot teremti meg az irodalmi befogadás – első lépésként. E befogadásnak a másik ember, a másik olvasó számára kommunikált változata az „irodalmi beszéd”.

Az olvasás (irodalmi olvasás) következtében a befogadó intellektusában létrejön a szöveg egyik szellemi változata, a „belső kép”:⁴ megkezdődhet az irodalmi jelentésadás folyamata. Amikor ez nem problémátlan, amikor a jelentésadás folytonosságát bizonytalanságok, megtorpanások szakítják meg, akkor keletkezik a „homály”. Ez a befogadásnak az a stációja, amelyben az olvasó nem képes addigi elvárásai, stratégiája szerint tovább folytatni a jelentésadást. E zavaró bizonytalanságoknak egy része el is tűnhet, mert a szöveg később újabb információkat adhat a jelentés teljesebbé, a „belső kép” szervezettebbé tételéhez. Maradhat belőle azonban az olvasás befejezése utánra is. Ez a makacs „homály” kényszerítheti ki az értelmezést és annak argumentált változatát, az elemzést.

A „homály”: a kérdésség, a bizonytalanság, a nem-értés, a nem-érthetőség vagy éppen a többértelműség nem járulékos eleme a balladának, de más irodalmi szövegek sem.

2.3. A műről való „irodalmi beszéd” az alkotás bizonyos, kitüntetett szintjére vagy szintjeire irányul. A spontán olvasás idején vagy a műről való kötetlen beszélgetéskor ezek a – nagy részben tradicionális – szintek nem mindig különülnek el egymástól; ha azonban megvizsgálunk ilyen megnyilatkozásokat, fölfedezhetjük az őket irányító szinteket.

Úgy tűnik, hat olyan értelmezhetőségi, elemezhetőségi szint mutatkozik, amely alkalmas arra, hogy a befogadó a szövegről való „belső képét” közölhesse a másik olvasó számára, s közben bizonyos „homályokat” eltüntessen. Tehát az „irodalmi beszédekben” a mű megjelenhet mint 1) akusztikai, 2) grammatikai, 3) stilisztikai, 4) retorikai szerkezet, mint 5) lehetséges világ és mint 6) értékek rendszere.⁵

A különféle művek, műfajok persze nem egyformán alkalmasak arra, hogy róluk bármelyik szövegszint segítségével beszéljünk. Belátható, hogy a versek esetében relevánsabb lehet az akusztikum, hiszen ott a hangtani alapú jelenségek gyakran olyan jól formált struktúrát alkotnak, amelyek a szótagig lehatolva szervezik a szöveget. A próza esetében a ritmus általában nem szubsztanciális jelenség, inkább csak a szöveg bizonyos pontjain mutatkozhat hasznosnak vizsgálata.

---

4 A terminus jelentéséhez vö. KARÁCSONY 1941.

5 Vö. NÉMETH G. 1975.

A hat értelmezési–elemzési szint közül kettő, a grammatikai rendszer és az értékszerkezet tűnik olyanoknak, mint amelyek fölbukkannak más szintekkel kapcsolatban is. Ez bizonyára a dolog természetéből következik: a nyelvi megnyilatkozások grammatizáltak; a megnyilatkozásokhoz való viszonyukat értékelésünk determinálja elsősorban.

2.4. Irodalmi művek értelmezésekor, elemzésekor a lehetséges világ fogalmának bevezetése azzal a nyereséggel járhat, hogy segítségével egy előzetes (kifejtetlen, hipotetikus) értelmezést artikulálttá és kommunikálhatóvá (esetleg még interperszonálisá is) lehet tenni.⁶

Az imaginárius közléshelyzetben létrejövő irodalmi műnek nincs (közvetlen) referenciája az aktuális világban. A mű mint tudati tárgy, mentális úton keletkezik, és ezen a módon teremthető meg újból a befogadásakor. Az így létrejött fiktív tárgyról „irodalmi beszédek” alkothatóak. E beszédek számos módszerrel hozhatóak létre, e módszerek egyike a lehetséges világok teóriája. Ez az értelmezési, elemzési stratégia olyan világmodellt igyekszik teremteni, amelynek egyik aktualizálása lehet az éppen elemzett szöveg.

A balladára alkalmazott modellnek kifejtettebb formában tartalmaznia kellene a lehetséges világ alapösszefüggéseit, princípiumait, állapotait, eseményeit, figuráit, terét, idejét. Úgy véljük, hogy a „spontán” olvasatok sem nélkülözik az ilyesfajta világteremtéseket, hiszen ez bizonyára mindenfajta megértésnek alapja. Azonban az ilyen esetekben kevésbé tudatos ez a világteremtés, és nincs igény, lehetőség (szükség) ennek argumentált közlésére.

Az az olvasó, aki bizonyítani igyekszik értelmezését, mintegy meg is erősíti azt, s ezáltal engedelmeskedik annak a műben megbúvó, de ható imperativusnak, mely arra készíti a befogadót, hogy ne csak ő maga hozza létre, elevenítse meg értelemadásával a szöveget, hanem segítse azt is elő, hogy más intellektusokban is létrejöhessen a mű. Persze „jó” mű és „alkalmas” befogadó esetében ez a folyamat nem valami diadalmenet, hanem olyan vége-nincs küzdelem a szöveggel a jelentés érdekében, amelyet befejezni nem, csak abbahagyni lehet. (Bár nem mindegy, hogyan és hol.)

---

6 A kérdést explikáló néhány tanulmány: BERNÁTH 1978; BERNÁTH – CSÚRI 1981; CSÚRI 1980; CSÚRI 1987; KANYÓ 1979.

3. A Kőműves Kelemenné című népballada mint lehetséges világ (Néhány sajátosság vizsgálata)

3.1. A műköltészetben, a nem folklorisztikus szövegek esetében egy mű címének – a megértés szempontjából – igen nagy a jelentősége, mert a cím segíteni, vezérelni képes az értelemadást. Nem más a helyzet a folklóralkotásoknál sem – ha a cím szerves tartozéka a műnek, azaz mind a szöveg, mind a cím elbírt a preventív cenzúrán való megmértetést.⁷ A cím nélkül fölgyűjtött szövegeket viszont gyakran nehéz számon tartani, rendszerezni, kiadni, emiatt a gyűjtő vagy a feldolgozó címet ad nekik. A legszerencsésebb talán az az eset, amikor a szöveg első szavait teszik meg címnak. Az összefoglaló megnevezések azonban problematikusak lehetnek. Ha ugyanis valaki címmel lát el egy orális szöveget, ezt csak akkor teheti meg, ha előbb azt valamiképpen megértette. Az egyfajta megértés következtében létrejött cím azonban sértheti a – bizonyára – ambig szöveg nyitottságát, mert a befogadókat akarva-akaratlan egyfajta értelmezés felé tereli, s emellett a cím szinte sugallja annak hitelességét. Nem arról van szó, hogy egy „hamis” értelmezés elnyom egy „igazat”, csupán annak belátásáról, hogy egy utólagos cím kedvezőtlenebb helyzetbe hozza az elvileg azonos esélyű, de eltérő értelmezéseket. „A falba épített asszony” s még inkább a „Kőműves Kelemenné” megnevezés a mű lehetséges világa figuráinak egyikére (F₁) irányítja a befogadó értelemadó tevékenységét. És valóban, lehet a balladának olyan olvasata is, amely a pénzéhes, gyilkos kőművesek áldozatának teszi meg az asszonyt. Másképp fogalmazva: megalkotható, s modellálva leírható egy olyan lehetséges világ, amelynek princípiumaiból ez az értelmezés következik.

3.2. Azonban elgondolható egy másfajta is. Az ehhez vezető úton nélkülözhetetlen szerephez jut az olvasás közben fölbukkanó „homály”: a cselekménystruktúrában mutatkozó bizonytalanságok, következetlenségek, értelmetlenségek, megmagyarázhatatlan helyzetek. Ezek úgy tűnhetnek el, ha sikerül egy olyan lehetséges világot alkotni, amelynek alapösszefüggéseiből, princípiumaiból következik az a cselekménystruktúra, melyben ez a „homály” nem létezik.

A spontán olvasás számára addig könnyen követhetőek az események, míg a fal el nem kezd omlani. A szövegvilágnak ezen a konfliktushelyzetén eskűjükkal jutnak túl a szereplők. Az eskűnek emblematikus (intertextuális) ismétlődésként való felismerése

---

7 Vö. JAKOBSON 1929.

(építőáldozat) persze segítheti a mű értését, azonban az irodalmi megértéshez szükség van a lehetséges világ megteremtésére is.

A spontán befogadást zavaró körülmények értelmet nyernek, és az elbeszélés-világ eseményei „logikus” sorba rendeződnek, ha feltesszük, hogy e világ alapprincípiuma az, hogy ott két ellentétes, egymásnak ellentmondó erő működik, és az e világban végbemenő események, történések valódi értelme csak akkor válik felfoghatóvá, ha azokat mint az erők működésének manifesztációit gondoljuk el, tudva, hogy e két erő, akarat közül az első („a”) az állandó, ennek érvényét csak időlegesen zavarhatja meg a másik („b”), s a történet magának a megzavarásnak, majd az eredeti állapot visszaállításának az elmondása. A lehetséges világnak ez az eredendő oka, princípiuma közvetlenül nem tapasztalható, csak következtetni lehet a két erő működésére annak a tárgynak az állapotából, állapotváltozásából, amelyen megmutatkozik az oppozíciós helyzetben lévő két erő működésének pillanatnyi helyzete. Az alapprincípium a várban manifesztálódik, s így a várhoz, annak létéhez vagy nemlétéhez való viszony rendezi következetes szerkezetbe a szövegvilág eseményeit és szereplőit. A szövegvilág ily módon strukturált eseményeit elvontabb szinten állapotokként, azonos funkciójú szereplőit pedig figurákként reprezentálhatjuk. Magukról az erőkről: milyenségükről, céljukról, egyéb működésükről nem tudunk, a szöveg csak egy vonatkozásban enged következtetni rájuk. Az „a” (világműködtető) erő szubsztanciájához tartozik (a lehetséges világnak a szöveg által bemutatott stációjában) az a követelmény, parancs, hogy „Épüljön a vár”. Mikor pedig a másik, a „b” erő érvényesül, a folyamat megváltozik.

3.2.1. Az „a” erő a „fél véka ezüst” és a „fél véka arany” révén jelzi akaratát a szereplők egyik csoportjának, a kőművesnek (F_1). Közös motívum-funkció alapján más szereplők is ebbe a csoportba tartoznak. Ez a közös alap abban áll, hogy a szövegvilág bizonyos szereplői lényeges eltéréseik ellenére a magyarázat szempontjából megfeleltethetők egymásnak, mert azonos szerepkört töltenek be: az „a” erő működését támogatják. Az elbeszélés-világ ezen figuráihoz tartozik Kőműves Kelemenné is. A kőművesek és az asszony egy figuraként való megjelenése már magyarázza az elbeszélés-világ néhány „homályát”. A kőművesek azért beszélnek szép szavakkal az elsőként odaérkező, feláldozandó feleségről, mert céljuk nem a pusztítás, nem a lelkiismeretlen nyereszkedés; nekik meg kell felelniök világuk princípiumának. Ez az elsődleges imperatívus olyan cselekedetet követel tőlük, amelyet nem lehet nem végrehajtaniok, de amely egyben világuk más (alacsonyabb szintű) törvényeivel nincs harmóniában. Ez a megoldatlan és megoldhatatlan belső konfliktus jelenik meg a felszínen mint a kőművesek beszédmódjának és cselekedetének diszharmóniája. A pénz

– mint utaltunk rá – itt annak a nyelvnek a szerepét tölti be, amelynek segítségével az „a” erő közli akaratát az e nyelven értőkkel.

A másik, a „b” erő működésének az a következménye, hogy nem épül a vár. Az ide rendelhető szereplők (F_2) minden különbözőségük ellenére abban közösek, hogy e másik erő inkarnációi a lehetséges világban. – Vannak közöttük manifesztok, mint a kocsis, Kőműves Kelemenné fia, „asszony barátai”, sőt maga az asszony és a férje is. A nem manifeszt figurák nem jelennek meg testi mivoltukban, csak tevékenységük következményeiről van tudomásunk: ide sorolhatóak a fal omlását és a természeti akadályokat előidéző „lények”.

3.2.2. Röviden utalunk rá, hogy amiképpen a szövegvilág szereplői az értelmezésnek megfelelő struktúrába rendeződnek az elbeszélésvilágban, ugyanígy történhet meg az események absztrahálása is. A kezdeti állapotra (p_1) az jellemző, hogy az „a” erő működni kezd (1–6. sor) és feltűnik a „b” erő ezzel ellentétes hatása (7–8. sor).

Az átmeneti állapotba (p_2) tartozó események két halmazt alkotnak. Az egyikbe (p_{11}) azok tartoznak, amelyek a vár épülésének irányába mutatnak (pl. 9–11., 12–16., 17–22., 34–36., 37., 45–46. stb. sorok). A másikba (p_{12}) pedig az elbeszélésvilágnak azok az eseményei, amelyek a vár épülését igyekeznek meggátolni (pl. 23–24., 25–31., 32., 33., 38., 39–44. stb. sorok).

A záró állapot (p_3) előhívja az induló állapotot, mert visszahelyezi az „a” erő feltétlen érvényét a világba; ennek a szövegvilágban az felel meg, hogy a vár elkészül (76. sor). Az időlegesen megbomlott világrénd helyreállításán kívül a figurák egy részét újból megjeleníti a záró állapot. A motívum-funkció nem változik, így a figurák nem veszítik el identitásukat. A figurák újbóli megjelentetésének az a funkciója, hogy megerősítse a záró állapot alapjelentését. Az F_1 -be tartozó kőművesek megbizonyosodnak arról, hogy jól értelmezték a világ alapelvének üzenetét, mert válaszukra (a vár mindenképpen való fölépítése) megfelelő választ kapnak (megnyerik a drága árat, 76. sor). Az F_2 -be tartozó fiú – talán kicsisége miatt – nem képes belátni, hogy nem lehet esélye, ha nem fogadja el a létrejött világállapotot, emiatt el kell pusztulnia. A többi, F_2 -be tartozó szereplő nem szegül szembe a világ visszaállt rendjével.

3.2.3. Két szereplő, Kőműves Kelemen és a felesége mindkét figurának (F_1 és F_2) eleme. Kettős kötődésük jelzi, hogy ők állnak a konfliktus középpontjában. Helyzetük kilátástalan, konfliktusuk megoldhatatlan, tragikus. Bár mindketten kifejezik tiltakozásukat (F_2 : Kőműves Kelemen pl. 38–44., 51. sor; Kőműves Kelemenné pl. 59., 63–66., 67–70. sor), mégis egész tevékenységük irányultsága a fölismert és meg-

másíthatatlan törvény belátását jelenti (F₁: Kőműves Kelemen pl. 52–55., 56–59. sor; Kőműves Kelemené pl. 61–62., 71. sor).

Hárman pusztulnak el a szereplők közül, ketten fizikailag is (az asszony és a fia). Az elbeszélésvilág állapotai és figurái azonban megerősítik és argumentálják az előzetes értelmezés hipotézisét, mely szerint mélyebb és más kapcsolat áll fenn e három szereplő között. A kicsi fiú halála lehet bármilyen megrendítő, ő nem tragikus hős, hanem áldozat (csak egy figurához tartozik). Kelemennek és feleségének azért kilátástalan a sorsa, mert létük keresztezi a lehetséges világ alapp princípiumát: a sors útjában állnak, elpusztulnak. Létezésük annál nagyobb súly a számukra, mert tudják is, hogy nem lehet más megoldása a konfliktusnak. Kettőjük közül Kelemen az igazi tragikus alak, mert neki a halál nem segít megszabadulni ettől a tehetől.

A szereplőn értelmezett tragikum úgy definiálódik a modellben, hogy tragikus az a szereplő, aki az elbeszélésvilág egy állapotában két figurának is tagja.

3.2.4. A lehetséges világ további artikulálását jelentené az, ha a szereplők halmazát kiterjesztenénk, és létezésük ontológiai státusa alapján két részhalmazba rendelnénk őket. Az egyikbe tartoznának azok a lények, akik mindent tudnak, akik befolyásolják az alsóbb szinten létezőket: kifejezik nekik akarataikat... A második, az alávetettebb szinten létezők tudása igen részleges, az első szférából jött utasításokat csak végrehajthatják, s végre is hajtják, bár nem ismerik sem az okot, sem a célt. A kilátástalan helyzetbe került szereplők tragédiáját súlyosbítja ez a körülmény: a biztos pusztulás ellenére olyan tettet vállalnak, amelyről tudják, hogy annak okát és a célját nem ismerik – mert a lehetséges világban a korlátozott tudással bírók között jelöltetett ki ontológiai státusuk.

Az elbeszélésvilágon értelmezve kimondhatjuk: ez a korlátozott tudás a narrátorra is érvényes. S ez a mélyebb oka annak a balladára jellemző poetikai sajátosságnak, amelyet egyszerűen mint előadásbeli „szaggatottságot” neveznek meg. (Ez a megjegyzés fölveti azokat a most meg nem oldható problémákat is, amelyek a narrátornak az elbeszélésvilágban és/vagy a szövegvilágban való értelmezéséből következnek.)

4. Befejező megjegyzések

4.1. Arra szeretnénk utalni, hogy a lehetséges világok módszere miképpen segítheti más megközelítésből származó eredmény megfogalmazását. Archetipikus a kőművesek, a feleség, de leginkább Kelemen szituációja, mert úgy kell választaniok, dönteniök, hogy eleve (a lehetséges világ alapösszefüggéseiből következően) megismerhetetlenek azok a

princípiumok, amelyek megvilágíthatnák számukra a különféle, lehetséges választások eredőit, következményeit, hatásait. Emiatt törvényszerű, hogy a választásra kötelezett tragédiát teremt, sőt olyat, amelyben éppen ő lesz a szenvedő, a tragikus individuum. Abban az értelemben tragikus, hogy szembe kerül önmagával, hiszen úgy véli: igyekszik jó választással megfelelni a világot és az őt determináló princípiumnak, azonban annak elvi megismerhetetlensége miatt legnagyobb erőfeszítéssel sem dönthet optimálisan (a második létszférába tartozóak nem ismerhetik meg az elsőt, annak csak bizonyos szándékairól, parancsairól vehetnek tudomást). Döntése következtében Kelemen kőműves önmagát is elveszíti, mert belsőleg hasonul meg, belső következetessége vész el: a társakkal való megegyezés után a fogadalommal ellentétes értelmű könyörgést mond, majd könyörgésével ellentétes értelemben vesz részt az égetésben – építésben, ezzel a tettével pedig akkor kerül szembe, amikor fiának számat kell adnia arról, hogy hol van annak anyja. Ez az elbeszélésvilágban úgy jelentkezett, hogy Kelemen az F_1 -nek és az F_2 -nek is eleme volt – és mindhárom állapotban. Úgy véljük, hogy a balladának ilyesfajta (jungianus–egzisztencialista) magyarázatához is segítséget nyújt a mű lehetséges világában való tájékozottság, mert megalapozottabbá teheti az ilyesfajta megközelítésből származó kijelentéseket.

4.2. Kínálkozik egy mítoszelméleti tanulság is. A szereplők az alapján tekinthetők két figura (F_1 , F_2) interpretációjának, hogy a világalkotó és –működtető erők melyikéhez tartoznak. Az ezen a vonalon folytatandó kutatások segíthetik a mítoszok nagy részére jellemző bináris oppozíciós modellek kidolgozását, árnyalását a lehetséges világok elmélete segítségével.

4.3. Végül megemlíthetjük, hogy nagy perspektívát látunk azon a kutatási területen is, amely a szöveg különféle értelmezési szintjeinek összevetését tűzi ki célul, s kíváncsi pl. a lehetséges világ és az akusztikai ritmus, a stilisztikai, a retorikai szerkezet vagy a poetizáltság összefüggéseire.

SZAKIRODALOM

- BERNÁTH, Á. – 1978, *Narratív szövegek irodalmi magyarázata*. In: LITERATURA 3–4: 191–196.
- BERNÁTH, Á. – CSÚRI, K. – 1981, *A „lehetséges világok” szemantikájának irodalomelméleti relevanciája*. In: MAGYAR MŰHELY, XIX. évf. 61. sz.: 19–32.
- CSÚRI, K. – 1980, *A „lehetséges világok szemantikája” és az irodalmi elbeszélő szövegek elmélete*. In: STUDIA POETICA, 169–200.
- CSÚRI, K. – 1987, *Lehetséges világok*, Budapest, Tankönyvkiadó, 403 p.
- FABRICIUS–KOVÁCS, F. – 1980, *Kommunikáció és anyanyelvi nevelés*, Budapest, OPI, 96 p.
- JAKOBSON, R. – 1929, magyarul: 1969, *A folklór sajátos alkotásmódja*. In: – –, *Hang-jel-vers*, Budapest, Gondolat, 462 p., 329–346. p.
- JAKOBSON, R. – 1963, *Essais de linguistique générale*, Paris, chap. XI.
- KANYÓ, Z. – 1979, *Irodalmi művek szemiotikai elemzéséről*. In: *Irodalomszemiotikai tanulmányok*, Bukarest, Kriterion, 266 p., 130–138. p.
- KARÁCSONY, S. – 1941, *Az irodalmi nevelés*. Budapest, Exodus, 91 p.
- NÉMETH G., B. – 1975, *Interpretáció és elemzés*. In: LITERATURA, 1. sz.